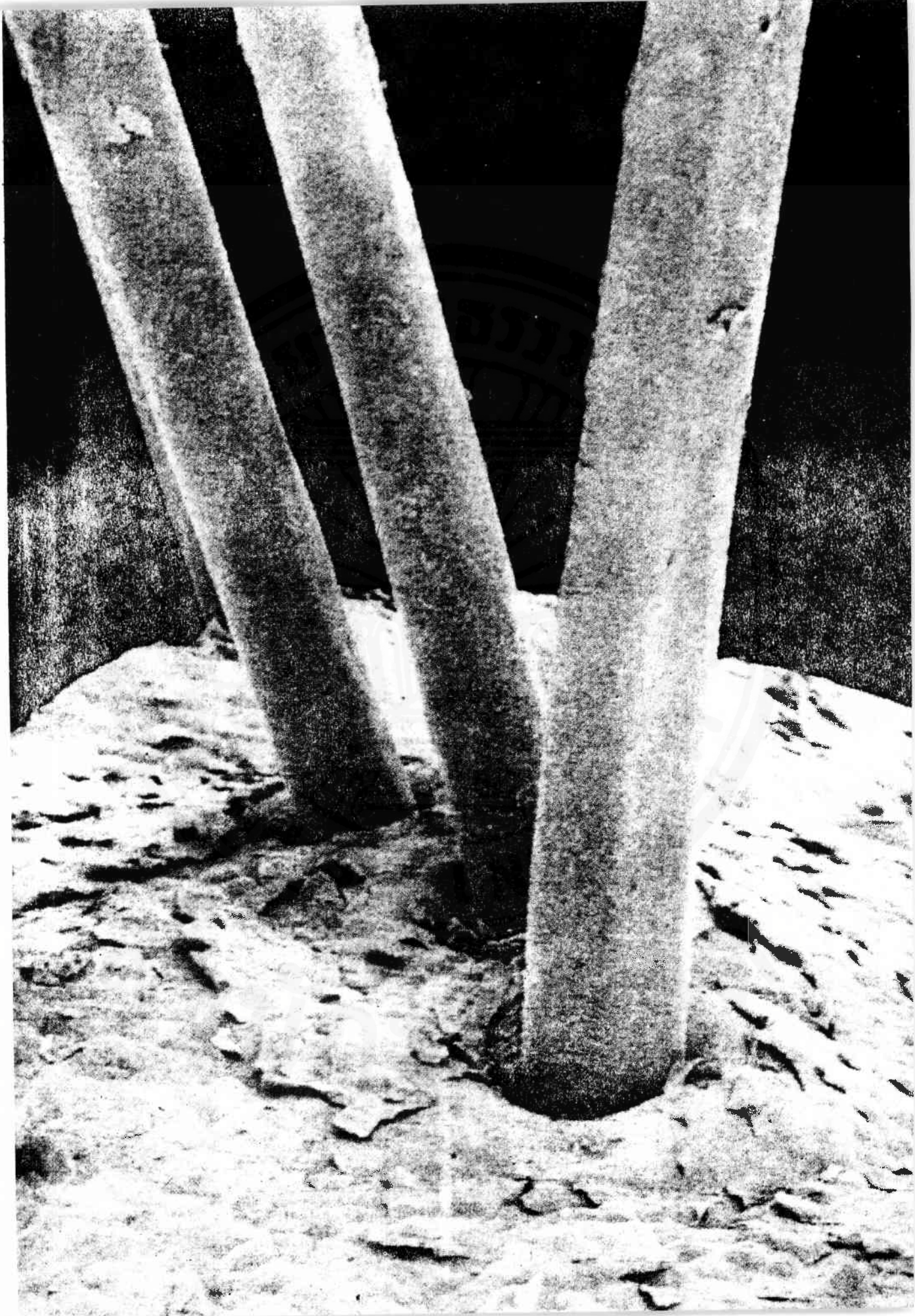

ฟิสิกส์ สมัยใหม่ และศาสนา ตะวันออก

ผศ. จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี *

อะไรคือฟิสิกส์สมัยใหม่ และอะไรในศาสนา
ตะวันออกที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับฟิสิกส์สมัย
ใหม่นี้¹ ทั้งสองศาสตร์ที่ดูเหมือนจะแตกต่างกันพยายาม
จะอธิบายถึงอะไร มีความหมายอย่างไร และสิ่งที่ได้รับ
จากการแสวงหานี้มีผลกระทบต่อลักษณะการดำเนินชีวิต
การอยู่ร่วมในสังคม ตลอดจนระบบเศรษฐกิจการเมือง
หรือไม่อย่างไร? การแก้ปัญหาอันสำคัญของโลกอาจหา
ได้จากการเข้าใจอย่างลึกซึ้งในศาสตร์ทั้งสองนี้

มนุษย์พยายามที่จะอธิบายและแสวงหาคำตอบต่อความลึกลับของชีวิตและ
สรรพสิ่งทั้งมวลนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โลกทัศน์แบบจักรกลของวิชาฟิสิกส์ดั้งเดิม ซึ่ง
เหมาะแก่การปรับสภาพแวดล้อมและเป็นรากฐานต่อการพัฒนาทางเทคโนโลยีได้อย่างดี

* สาขาวิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

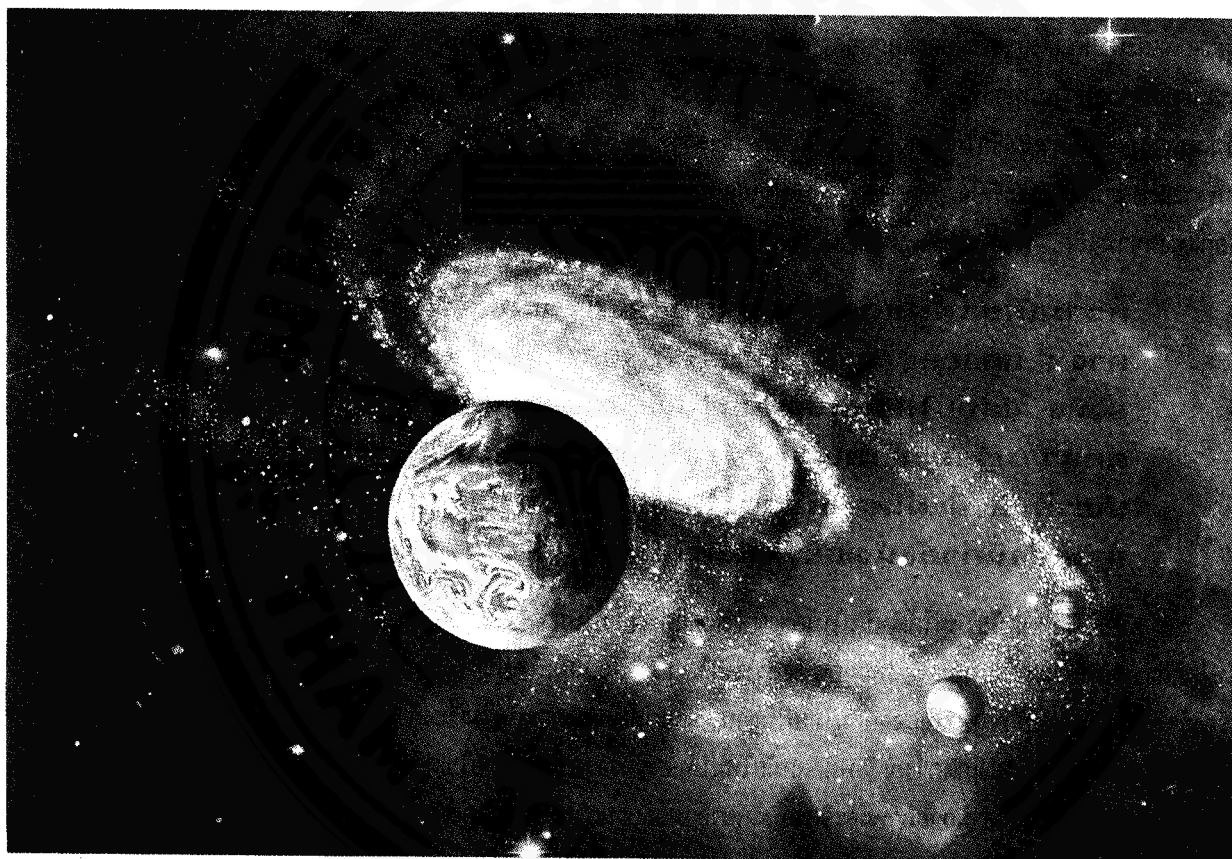
1. ด้วยแรงบันดาลใจจากหนังสือเรื่อง **태แห่งฟิสิกส์** โดย 프리จอฟ ชับปะระ (วนิช
ผู้แปลและเรียบเรียง) สำนักพิมพ์เทียนวรรณ 2527 บทความนี้จะลำดับขึ้นมาโดยอาศัยหนังสือเล่มนี้เป็น
ข้ออ้างอิงอันสำคัญ

แต่ไม่อาจอธิบายถึงปรากฏการณ์ทางฟิสิกส์ในขอบเขตของสิ่งที่เล็กมากๆ ได้ ฟิสิกส์สมัยใหม่ทำอะไรแก่เราบ้างในการเข้าหาความเป็นจริงแห่งสภาวะทั้งมวล ฟรีดริชชัปเปอร์ มองว่า ทฤษฎีควอนตัมและทฤษฎีสัมพัทธภาพที่ได้พยายามศึกษา อธิบาย คุณสมบัติและปฏิกิริยาของอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอม ซึ่งเป็นองค์ประกอบของสสารวัตถุทุกชนิด มีลักษณะการอธิบายความจริงที่ซ่อนเร้นอยู่ในแง่ที่คล้ายคลึงกับศาสนา ตะวันออก โลกตะวันตก นับแต่ยุคกรีกจนถึงปัจจุบันได้ศึกษาโลกภายนอกโดยวิธีการให้เหตุผลต่าง ๆ เช่น วิธีการอุปนัย นิรนัย ตลอดจนการหยั่งรู้ (Intuition) ซึ่งในกรณีสุดท้ายการหยั่งรู้หรือการตระหนักรู้จากภายใน เป็นการยุติการแบ่งแยกระหว่างผู้รู้และสิ่งที่รู้ (ดังที่ เดส์คาร์ตส์ ได้เริ่มต้นไว้ในทวินิยม-จิตและร่างกายของเขา) จากการยุติการมอง โดยมีผู้มอง และสิ่งที่มอง ไปสู่โลกทัศน์ที่ตัวตนและสรรพสิ่งทั้งหลาย มีความเป็นเอกภาพร่วมกัน มีความเป็นหนึ่งเดียวกันที่ประสานสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น และสรรพสิ่งทั้งหลายก็อยู่ในภาวะของการเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง แนวคิดเหล่านี้เป็นสิ่งที่ฟิสิกส์สมัยใหม่ได้ประจักษ์ และมีความสอดคล้องเป็นส่วนใหญ่มากับศาสนาตะวันออกอย่างมาก

ความสอดคล้องของศาสนาตะวันออกและฟิสิกส์สมัยใหม่เป็นสิ่งที่น่าสนใจ และน่าตื่นเต้นที่ทางสองทาง มีวิถีทางเดินที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง กำลังอธิบายถึงลักษณะความเป็นจริงของโลกในแนวเดียวกัน ทั้งสองแนวความคิดต่างตระหนักว่า “โลกเป็นองค์ประกอบที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ มีปฏิกิริยาซึ่งกันและกัน และเคลื่อนไหวอยู่เสมอ” สรรพสิ่งเป็นเสมือนดาช่ายที่เคลื่อนไหวของพลังงานที่ไม่อาจแบ่งแยกได้ ซึ่งสะท้อนไปถึงการเข้าใจของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ จำต้องทำในลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งที่รวมอยู่ในองค์ประกอบทั้งหมดด้วย

การสังเกตอนุภาคในวิชาฟิสิกส์ ว่าด้วยอะตอม ประเด็นสำคัญในการวิเคราะห์กระบวนการสังเกตก็คือว่า ความหมายของการเชื่อมโยง กระบวนการในการเตรียมการ และการตรวจวัดผลนี้มีความสำคัญ เพราะคุณสมบัติของอนุภาคไม่อาจอธิบายได้ โดยไม่เชื่อมกับขบวนการเหล่านี้ เนื่องจากกระบวนการในการเตรียมการหรือการตรวจวัดผลเปลี่ยนแปลงไป คุณสมบัติของอนุภาคก็จะเปลี่ยนไปด้วย

ในทฤษฎีควอนตัม ได้เผยให้เห็นถึงความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกันของสรรพสิ่งในจักรวาล แสดงถึงการทำเราไม่อาจแยกหน่วยเล็กๆ เป็นอิสระได้ ทฤษฎีควอนตัมได้ทำให้เราเห็นว่าจักรวาลมิใช่การรวมกันของวัตถุทางฟิสิกส์ แต่เป็นข่ายใยอันซับซ้อนของส่วนต่าง ๆ ของจักรวาลทั้งหมด

...ลักษณะอันสำคัญยิ่งยวดในวิชาฟิสิกส์ที่ว่าด้วยอะตอมก็คือ มนุษย์ไม่เพียงเป็นสิ่งจำเป็นในการสังเกตคุณสมบัติของวัตถุเท่านั้น แต่จำเป็นในการอธิบายคุณสมบัติเหล่านี้ด้วย ในวิชาฟิสิกส์ที่ว่าด้วยอะตอม เราไม่อาจจะอธิบายถึงคุณสมบัติของวัตถุในตัวของมันเอง คุณสมบัติดังกล่าวมีความหมายแต่ในขอบเขตแห่งปฏิภานระหว่างวัตถุและผู้สังเกต²

2. ฟรีดริช ฮับบ์, *เตาแห่งฟิสิกส์*, หน้า 165

สิ่งนี้ได้ถูกคิดค้นขึ้นในวิชาฟิสิกส์สมัยใหม่ไม่นานนี้เอง ซึ่งในศาสนาตะวันออก ความรู้ในทางศาสนาไม่อาจได้มาแต่เพียงการสังเกตเท่านั้น แต่โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ทั้งชีวิตจิตทั้งหมดของแต่ละคน ทั้งนี้ผู้กระทำและสิ่งที่ถูกกระทำ ผู้สังเกตและสิ่งที่ถูกสังเกต ไม่อาจแยกออกจากกันได้ และไม่มี ความแตกต่างกันอีกด้วย ในแนวของศาสนาในสมมติที่ลึกซึ้ง ผู้กระทำและสิ่งที่ถูกกระทำได้หลอมรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นความเข้าใจในความเป็นเอกภาพของสรรพสิ่ง ที่อาจบรรลุถึงได้ในสถานะแห่งสำนึก ขณะที่ปัจเจกบุคคลได้กลืนเข้าสู่สภาวะอันไม่อาจแบ่งแยกไปพ้นจากโลกแห่งความรู้สึก ความคิดหลากหลายต่าง ๆ ดังที่จางจื้อ กล่าวว่า

ความเกี่ยวพันของข้าพเจ้ากับร่างกายและส่วนต่าง ๆ สลายลง อวัยวะในการรับรู้ของข้าพเจ้าถูกละทิ้ง ปลดปล่อยให้วัตถุธาตุก่อรูปและกล่าวคำอำลาต่อความรู้ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ากลายเป็นหนึ่งเดียวกับสิ่งที่แผ่ไพศาลอันยิ่งใหญ่ นั่น สิ่งที่เราเรียกว่า ข้าพเจ้านี้กำลังนิ่งและลึมสรรพสิ่ง³

ทั้งนี้ฟิสิกส์สมัยใหม่ได้ดำเนินในโครงร่างที่แตกต่างออกไปมาก และไม่อาจไปไกลถึงขนาดมีประสบการณ์แห่งเอกภาพของสรรพสิ่ง แต่ฟิสิกส์สมัยใหม่ได้ล้มเลิกเรื่องวัตถุที่ดำรงอยู่ในสภาพที่แยกจากกันโดยพื้นฐาน และได้เสนอความคิดในเรื่องผู้มีส่วนร่วมเข้ามาแทนที่ผู้สังเกตการณ์ ฟิสิกส์สมัยใหม่ได้มองจักรวาลว่าเป็นข่ายใยแห่งความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งด้านกายภาพและจิตใจ ที่พยายามอธิบายส่วนต่าง ๆ โดยผ่านความสัมพันธ์กับส่วนทั้งหมด

ข่ายใยแห่งความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง เป็นทั้งสิ่งที่ขัดแย้งและแตกต่าง ในขณะที่เดียวกันก็มีความสัมพันธ์และดำรงอยู่ภายใต้ความเป็นเอกภาพ หมายถึง ความเป็นเอกภาพของสรรพสิ่งนี้ มีความขัดแย้งอยู่ภายในโดยธรรมชาติ และประกอบร่วมกันเป็นเอกภาพของสิ่งที่ตรงข้ามกัน ซึ่งยากแก่การเข้าใจ ในศาสนาตะวันออก เป้าหมายของการทำสมาธิภาวนา คือ การสร้างดุลภาพอันเคลื่อนไหวของสองด้านที่ตรงกันข้าม เช่น ความเป็นชาย-หญิง ในการศึกษาถึงอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอมได้พบความจริงที่อยู่เหนือภาษาและเหตุผล ซึ่งเป็นเอกภาพของความคิดของสิ่งที่ตรงกันข้ามและไม่อาจผสมผสานได้ เอกภาพในระดับหนึ่งเป็นเอกภาพที่มีลักษณะเคลื่อนไหว โดยลักษณะอันสัมพันธ์ของกาลและอวกาศ มีลักษณะเป็นความจริงอันมีสภาพเคลื่อนไหวอยู่ในเนื้อหาของ

3. พริตจ๊อฟ ชับประ, **เต๋าแห่งฟิสิกส์**, หน้า 167

มันเอง วัตถุต่าง ๆ เป็นขบวนการและรูปลักษณ์ทั้งหลายต่างก็อยู่ในแบบแผนของการเคลื่อนไหวนี้ด้วย

ทั้งนี้จากการค้นพบของฟิสิกส์สมัยใหม่ อนุภาคเป็นทั้งคลื่นและคลื่นก็เป็นอนุภาคด้วย ซึ่งในการที่จะอธิบายปรากฏการณ์ของอะตอมได้ก็แต่เพียงในรูปของความอาจเป็นไปได้เท่านั้น ข้อมูลของความอาจจะเป็นไปได้ของอนุภาคถูกบรรจุอยู่ในบริเวณที่เรียกว่าฟังก์ชันของความอาจจะเป็นไปได้ (probability function) และสูตรทางคณิตศาสตร์นี้ เป็นสูตรของคลื่นที่จะอธิบายคลื่นชนิดอื่น ๆ เป็นคลื่นของ “ความอาจจะเป็นไปได้” ทั้งนี้อนุภาคมีได้อยู่นิ่ง มีความเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มที่จะดำรงอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง นี่คือลักษณะที่ยากที่สุดที่จะยอมรับได้ของทฤษฎี**ควอนตัม** คือ การดำรงอยู่และการไม่ดำรงอยู่ ในขณะเดียวกันเป็นสิ่งที่น่างงวยที่สุด ในศาสนาตะวันออก คัมภีร์อุปนิษัท ได้กล่าวว่า

**มันเคลื่อนที่ มันไม่เคลื่อนที่
มันอยู่ไกล และมันอยู่ใกล้
มันปรากฏในสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด
และมันปรากฏนอกสิ่งเหล่านี้ทั้งสิ้น ⁴**

และดังที่ท่านอัสควิซากล่าวว่า

**ความเป็นเช่นนั้นเอง มิใช่ภาวะแห่งการดำรงอยู่
ทั้งมิใช่ภาวะแห่งการไม่ดำรงอยู่ มิใช่ภาวะแห่งการ
ดำรงอยู่หรือไม่ดำรงอยู่ในเวลาเดียวกัน ทั้งมิใช่
ภาวะแห่งการดำรงอยู่หรือไม่ดำรงอยู่ในเวลาต่าง
กัน ⁵**

นิลส์ บอห์ร เสนอว่า ความคิดซึ่งตรงกันข้ามเป็นสิ่งที่เสริมกันและกัน เขาถือว่าลักษณะความเป็นคลื่นและลักษณะความเป็นอนุภาคเป็นสองแนวทางซึ่งเสริมกัน และกันในการอธิบายความจริงประการเดียวกัน แต่ละลักษณะมีความถูกต้องและขอบเขตจำกัด แต่ก็จำเป็นที่จะอธิบายความสมบูรณ์เกี่ยวกับความจริงของอะตอม นักปราชญ์ชาวจีนได้สร้างสัญลักษณ์ขึ้นแทนความคิดดังกล่าวในรูปหยินและหยาง โดยถือว่าความแตกต่างของหยินและหยางเป็นแก่นแท้ของปรากฏการณ์ธรรมชาติทั้งหลายและสภาวะการณ์ทั้งมวลของมนุษย์

นอกจากนี้สิ่งที่ศาสนาตะวันออกและฟิสิกส์สมัยใหม่มีความเห็นสอดคล้องกันก็คือ จักรวาลและความเชื่อมโยงสัมพันธ์ภายในข่ายใยนี้ มีลักษณะของการเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง ข่ายใยแห่งเอกภาพมีชีวิตเติบโตและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง วิชาฟิสิกส์สมัยใหม่เห็นว่าจักรวาลเป็นข่ายใยแห่งสัมพันธ์ มีลักษณะเคลื่อนไหวโดยเนื้อหาของมัน คุณสมบัติของอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอม เราจำต้องเข้าใจในแง่ของการเคลื่อนไหว โดยปฏิกริยาและการเปลี่ยนแปลงของมัน “ **ผลแห่งควอนตัม** ” (Quantum Effect) เป็นคุณลักษณะของโลกแห่งอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอมและอยู่ใน “ สภาวะอันไม่หยุดนิ่ง ” เป็นพื้นฐานของสสารวัตถุ เป็นลักษณะสำคัญของอนุภาคนี้ ดังนั้นตามทฤษฎีควอนตัมสสารวัตถุจึงไม่เคยสงบนิ่ง แต่อยู่ในสภาพที่เคลื่อนไหวอยู่เสมอ

4. ฟรีดจอฟ ชับประ, **เต๋าแห่งฟิสิกส์**, หน้า 183

5. ฟรีดจอฟ ชับประ, **เต๋าแห่งฟิสิกส์**, หน้า 183

นอกจากสภาวะของอนุภาคที่เล็กกว่าของอะตอม ที่อยู่ในภาวะของความไม่หยุดนิ่งแล้ว สภาวะของการเคลื่อนยักรวมอยู่ในมิติของสิ่งที่มีขนาดใหญ่ เช่น ดวงดาว และดาราจักร แกแลคซีทั้งหลาย จักรวาลทั้งหมดกำลังเคลื่อนที่ มีการเกิดและดับสลายของกลุ่มต่างๆ นอกจากนี้จักรวาลยังมีได้หยุดนิ่ง และกำลังขยายตัวอีกด้วย จากการวิเคราะห์แสงซึ่งมาจากดาราจักรที่อยู่ห่างไกลออกไป ทำให้รู้ว่าดาราจักรทั้งหมดกำลังขยายตัวออกอย่างสัมพันธ์กัน ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง ซึ่งในแง่ของพุทธศาสนา สรรพสิ่งทั้งหลายกำลังเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะเป็นอนิจจัง

ฟิลิสส์สมัยใหม่ได้พบคำตอบจากเรื่องสนามควอนตัมที่ว่า สสารวัตถุประกอบด้วยอะไรที่ไม่อาจรู้และเห็นได้ โดยความต่อเนื่องที่รองรับอยู่ สนามคือความต่อเนื่องที่ปรากฏทุกแห่งในอวกาศ แต่อนุภาคเป็นปรากฏการณ์ด้านหนึ่งของสนาม มิโครงสร้างเป็น “กลุ่มก้อน” และไม่ต่อเนื่อง ซึ่งความคิดขัดแย้งกันนี้รวมเป็นเอกภาพ และถือเป็นแง่มุมที่ต่างกันของความจริงอันเดียวกัน ศาสนาตะวันออกได้เน้นถึงเอกภาพอันเคลื่อนไหวระหว่างความว่างและรูปที่เกิดจากความว่างนี้ ดังที่ท่าน ลามะโควินทะ ได้กล่าวถึงสัมพันธ์ภาพของรูปและความว่างว่าเป็นสองด้านของความจริงอันเดียวกัน ดำรงและดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเป็นการหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวของความคิดที่ตรงกันข้าม ในพุทธศาสนากล่าวว่า “รูปคือความว่าง และความว่างแท้จริงก็คือรูป ความว่างไม่ต่างไปจากรูป และรูปก็ไม่ต่างไปจากความว่าง” ทฤษฎีสันนาม สุนยญาคคมิใช่ที่ว่างเปล่า แต่ตรงกันข้ามมีอนุภาคจำนวนมากมายที่เกิดขึ้นและสลายไปตลอดเวลา

นอกจากนี้ทฤษฎีของอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอม ได้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่อาจแยกผู้สังเกตการณ์ทางวิทยาศาสตร์ออกจากปรากฏการณ์ที่ถูกสังเกต หมายถึง โครงสร้างและปรากฏการณ์ทั้งหลายที่เราสังเกตเห็นในธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกับการสร้างสรรค์ของจิตใจและการจัดแบ่งสิ่งต่างๆ ของเรา สอดคล้องกับแนวปรัชญาตะวันออกที่เห็นว่าเหตุการณ์และสิ่งต่างๆ ที่เรารับรู้ ล้วนเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยจิตก่อตัวขึ้นในความสำนึก สลายตัวเมื่อผ่านพ้นสำนึกนั้นๆ ไป ศาสนาฮินดูเรียกสิ่งนี้ว่า **มายา** คือรูปทรงและโครงสร้างรอบๆ ตัวเราที่สร้างอยู่ภายใต้จิตใจ และมีแนวโน้มกับการให้ความสำคัญและยึดถืออยู่ในสิ่งเหล่านั้น เป็นความหลงของมนุษย์ชาวพุทธเรียกความหลงนี้ว่า **อวิชชา** คือ ความไม่รู้ในความเป็นหนึ่งเดียวของสรรพสิ่งทั้งมวล ย่อมมีความแบ่งแยกเกิดขึ้น จิตใจก็บังเกิดความไม่บริสุทธิ์ เนื่องจากความไม่ตระหนักรู้ถึงสภาพลงต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นในจิตใจเอง ทั้งฟิลิสส์สมัยใหม่และปราชญ์ตะวันออกมีความตระหนักในการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายในโลก เช่น ในทฤษฎี **เฮส-มาทริกซ์** ได้อธิบายโลกแห่งอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอมว่า เป็นข่ายใยอันเคลื่อนไหว

ของเหตุการณ์ พุทธศาสนาก็ถือว่าสรรพสิ่งล้วนเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น และโลกแห่งการเปลี่ยนแปลง กลับกลายเป็นกฎแห่งเอกภาพ หรือกฎแห่งกรรมในแง่ของฮินดู และชาวพุทธ ซึ่งปรัชญาจีนได้เสนอในกระแสแห่งเอกภาพของเต๋า คัมภีร์อี้จิงหรือคัมภีร์แห่งการเปลี่ยนแปลงได้ระบุแบบแผนแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้อย่างละเอียดบรรจง ในระบบสัญลักษณ์หรือแม่พิมพ์-จุฐาน (hexagrams) ในทฤษฎี เอส-มาทริกซ์ กระบวนการคือปฏิกิริยาของอนุภาค แห่งแหล่งกำเนิดปรากฏการณ์ทั้งหมดในอาณาจักรของฮาดรอนที่สรุปลงในประโยคที่ว่า “ **ทุกอนุภาคประกอบด้วยอนุภาคอื่นทั้งหมด** ”

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดในวิชาฟิสิกส์ว่าด้วยอนุภาคที่แตกต่างไปที่ธรรมชาติไม่อาจย่อยเป็นสิ่งที่พื้นฐาน เช่น อนุภาคพื้นฐานหรือสนามพื้นฐานได้ แต่เราต้องเข้าใจธรรมชาติทั้งหมดจากสภาพสอดคล้องอันกำหนดจากภายในตัวธรรมชาติเอง โดย องค์ประกอบต่างเชื่อมโยงกันอย่างสอดคล้องซึ่งกันและกัน ซึ่งเกิดขึ้นในขอบเขตของทฤษฎี เอส-มาทริกซ์ และชื่อสมมติฐาน “ **บูทแอสตรป** ” (Bootstrap Hypothesis) สมมติฐานบูทแอสตรปเกิดขึ้นด้วยการปฏิเสธโลกทัศน์และกลจักร ในวิชาฟิสิกส์สมัยใหม่ได้ประกาศอย่างชัดเจนว่า จักรวาลเป็นข่ายใยแห่งเหตุการณ์อันเชื่อมโยงถึงกันและกันอย่างเคลื่อนไหว คุณสมบัติของส่วนใด ๆ ไม่อาจถือว่าเป็นคุณสมบัติพื้นฐาน แต่ถูกกำหนดจากคุณสมบัติของส่วนอื่น ๆ และความสอดคล้องโดยส่วนรวมของความเชื่อมโยงสัมพันธ์ร่วมกันของมันเป็นตัวกำหนด โดยโครงสร้างของข่ายใยทั้งหมด นั่นคือการตระหนักถึงสัมพันธ์ภาพของสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลอันเป็นแก่นสำคัญ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวใกล้เคียงกับโลกทัศน์ของตะวันออกมาก หมายถึง จักรวาลไม่อาจแบ่งแยกได้ สรรพสิ่งและเหตุการณ์ทั้งหมดเชื่อมโยงสัมพันธ์กันโดยเน้นสภาพที่สอดคล้องถูกกำหนดจากภายในตัวมันเองเป็นรากฐานของสมมติฐานบูทแอสตรป ส่วนความเป็นเอกภาพความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ทั้งหมดได้รับการเน้นในศาสนาตะวันออกเป็นการมองคนละแง่มุมจากความคิดเดียวกัน ที่ว่าปรากฏการณ์ในโลกพิภพนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวิวัฒนาการแห่งเอกภาพเต๋าเป็นสภาพที่ดำรงอยู่ในตัวธรรมชาติเอง

มนุษย์ดำเนินอยู่ตามกฎของโลก

โลกดำเนินตามกฎของสวรรค์

สวรรค์ดำเนินตามกฎของเต๋า

เต๋าดำเนินตามกฎของธรรมชาติภายในตัวมันเอง⁶

6. ฟรีดริช ชอปเพนโฮเฟอร์, **เต๋าแห่งฟิสิกส์**, หน้า 262

นอกจากนี้ฟิสิกส์สมัยใหม่เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของสำนักของมนุษย์ที่ไม่อาจแบ่งแยกไปจากการสังเกตการณ์ในปรากฏการณ์ของอะตอมได้ ซึ่งทฤษฎีควอนตัมได้แสดงออกอย่างชัดเจน ว่าการจะเข้าใจปรากฏการณ์ได้ก็โดยการเชื่อมโยงกับกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งสิ้นสุดลงที่สำนักของผู้สังเกตการณ์ ศาสนาตะวันออกมองเห็นความสำคัญของความสนใจในสำนักของบุคคลและความสัมพันธ์ที่มีต่อจักรวาล นับเป็นจุดเริ่มต้นของประสบการณ์ในทางศาสนาทั้งหมด โดยที่นักปราชญ์ตะวันออกได้ศึกษาสำรวจสำนักในระดับต่าง ๆ มานานนับศตวรรษ

บทสรุป : จะเห็นได้ว่าทั้งฟิสิกส์สมัยใหม่และศาสนาตะวันออกพยายามที่จะเข้าใจในความเป็นจริง ความลึกซึ้งของธรรมชาติและชีวิต โดยวิธีการที่แตกต่างกัน ในแง่หนึ่งเป็นวิธีการของนักวิทยาศาสตร์ที่อาศัยการทดลองสำรวจ และอีกแง่หนึ่งเป็นวิธีการของนักคิด นักศาสนา เป็นที่น่าประหลาดว่าด้วยวิธีการที่แตกต่างกันดังกล่าวได้ปรากฏความสอดคล้องและข้อคล้ายคลึงจากแนวทางทั้งสอง ปัญหาที่เราน่าจะถาม คือ เหตุใดจึงมีความสอดคล้อง และความสอดคล้องกันนี้หมายถึงอะไร และสิ่งที่เรารู้นี้มีบทบาทต่อระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง หรือไม้อย่างไร

ความสอดคล้องนี้ หมายถึง ความประสานสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ความเป็นเอกภาพท่ามกลางความขัดแย้ง ความเปลี่ยนแปลงทั้งมวล ตลอดจนการตระหนักในสำคัญของสำนักของมนุษย์ที่มีต่อสรรพสิ่ง เหล่านี้ถือเป็นสิ่งที่ทั้งฟิสิกส์สมัยใหม่และศาสนาตะวันออกเห็นคล้ายคลึงกัน แสดงถึงว่าศาสตร์ทั้งสองพยายามจะอธิบายในธรรมชาติสรรพสิ่งทั้งมวลกำลังบรรจุในความจริงที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจหมายถึงว่าการที่มนุษย์พยายามที่จะเข้าใจใน X ซึ่งดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ไม่อาจรู้ได้ มีข้อผกผันในตัวเอง มนุษย์เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการเข้าใจในเอกภาพของธรรมชาติทั้งหมด ตลอดจนจิตของผู้สังเกตที่มีบทบาทอย่างมากต่อสิ่งที่กำลังถูกสังเกต X ทั้งหมดอาจเข้าใจได้โดยการหยั่งรู้จากภายในและตระหนักถึงความสัมพันธ์ทั้งหมดจากภายนอก

เป็นที่น่าสนใจที่จักรวาลที่ดูเหมือนจะมีความกลมกลืน ความเป็นเอกภาพร่วมกันของสรรพสิ่งนี้ในตัวของมันเองก็มีความขัดแย้งของสิ่งตรงข้ามร่วมกัน จึงมีความจำเป็นที่จำต้องมีการตระหนักและหยั่งรู้ในความขัดแย้งดังกล่าว ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการนำไปสู่ความเป็นเอกภาพร่วมกันของสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นความจริงที่เกี่ยวกับสิ่งที่เล็กกว่าอะตอมหรือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ในแกแลคซีทั้งหลาย ได้บ่งบอกถึงสภาวะของสรรพสิ่งที่เปลี่ยนแปลงและหลากหลายภายใต้ความเป็นหนึ่งเดียวของสรรพสิ่งทั้งปวง

การหยั่งรู้ในธรรมชาติของสรรพสิ่ง มีผลกระทบต่อระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง อย่างไรหรือไม่ ถ้าจักรวาลคือการตระหนักถึงเอกภาพของทุกสิ่งที่มีความ

เกี่ยวโยงกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นั่นหมายถึงทุกหน่วยในสังคมย่อมมีผลกระทบต่อกันทั้งสิ้น หมายถึง มนุษย์เราควรตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิมนุษยชน ความเคารพในความเป็นมนุษย์ เพศ วัย ตลอดจนชนชาติต่างๆ ของโลกเรา มนุษย์ควรหลีกเลี่ยงการเอาเปรียบ ควรมีเมตตาธรรม โอบอ้อมอารี มีความรักในมนุษยชาติ ตลอดจนการอนุรักษ์ธรรมชาติรอบตัวมนุษย์ ถือเป็นสิ่งที่เราพึงกระทำ แน่ใจว่ามนุษย์จำเป็นต้องรู้จักใช้พลังในตัวที่มีอยู่อย่างถูกต้องเหมาะสมเพื่ออาจบรรลุซึ่งความสมดุลของความขัดแย้งได้อย่างแท้จริง เป็นการแสดงให้เห็นว่า ความรู้ดังกล่าวถ้ามีอยู่จริง ย่อมอาจที่จะเป็นสิ่งที่มีความค่าและน่าสนใจสลับกับโลกมนุษย์ที่ตระหนักในความจริงแห่งสรรพสิ่งนี้ได้

เชิงอรรถ

¹ ด้วยแรงบันดาลใจจากหนังสือเรื่อง **เต๋าแห่งฟิสิกส์** โดย ฟรีดริช ฮับบ์ (วเนช ผู้แปลและเรียบเรียง) สำนักพิมพ์เทียนวรรณ 2527 บทความนี้จึงลำดับขึ้นมาโดยอาศัยหนังสือเล่มนี้เป็นข้ออ้างอิงอันสำคัญ

² ฟรีดริช ฮับบ์, **เต๋าแห่งฟิสิกส์**, หน้า 165

³ ฟรีดริช ฮับบ์, **เต๋าแห่งฟิสิกส์**, หน้า 167

⁴ ฟรีดริช ฮับบ์, **เต๋าแห่งฟิสิกส์**, หน้า 183

⁵ ฟรีดริช ฮับบ์, **เต๋าแห่งฟิสิกส์**, หน้า 183

⁶ ฟรีดริช ฮับบ์, **เต๋าแห่งฟิสิกส์**, หน้า 262